

Epifaniakohtauksia

Anssi Sinnemäki

Nyt kun Paavo Lipponen on kokoamassa papereitaan ja itseään Arkadianmäen-kammioonsa muistelmia kirjoittamaan, ajatukset kääntyvät omaelämäkerrallisten tekstien luonteeseen yleisemminkin. Lähestyn aihetta Viron edesmenneen presidentin Lennart Meren esimerkin kautta.

Kirjamarkkinat on kyllästetty ”poliittisiksi muistelmiksi” verhotuilla apologioidella. Nyt on totuuden aika n+1. Silti Suomenlahden molemmin puolin jäätin kaipaamaan Lennart Meren muistelmia. Meren ystävä ja suomentaja Jouko Vanhanen tietää, että käänteissään muuten niin nopea Meri tahtoi tässä olla perinpohjainen, ja esteeksi muodostui myös itsekritiikki, liiallisen subjektiviisuuden pelko.

Tapaus Meri on kuitenkin sikäli epätavallinen ja helppo, että itse asiassa hän jätti jälkeensä muistelman. Meri nimittäin saneli saksan kielellä elämänsä tarinan muutamaa sessiossa 1990-luvulla sveitsinunkarilaiselle toimittajalle Andreas Oplatkalle. Vaikka tulos ei tyydyttänytkään Meren korkeita vaatimuksia varsinaisista muistelmista, kirja on erittäin arvokas todistuskappale niin Meren elämänvaiheista kuin niihin kiinteästi sidotuista Viron kohtaloista. Muutenkin se on hyvin valmiiksi ajateltua ja jäsenneltyä tekstiä. Suomeksi tämä *Lennart Meri – Viroille eletty elämä* ilmestyi äsken (Tammi 2007, suom. Jouko Vanhanen).

Muistanpa kun kerran 1970-luvulla *Tiedonantajan* kolumnistin Antti Eskolan aiheena oli muuan intiaaniheimo, joka jaksoi odottaa. Vaivoja ja vastuksia uhmaten heimon soturit makasivat kärsivällisesti matalassa maakuopassa ja pystyivät odottamaan uskomattoman pitkiä aikoja oikeaa hetkeä. Saaliin arvo oli tietenkin suhteessa malttiin. Vaikuttavalla vertauksellaan Eskola tahtoi valaa kärsimättömiin ja vallankumousnälkäisiin opetuslapsiin malttia ja uskoa: vain vaikeuksien kautta saavutamme voiton.

Harva aavisti hurjimmissa kuvitelmissaankaan – paitsi kenties kuitenkin paranoiapainajaisissaan – sen paradoksin, että miltei keskuudessamme, Suomenlahden tuolla puolen, asusti juuri tuollainen heimo, jonka parhaat pojat vaanivat tilaisuutta maakuopassaan. Lennart Meri rakentaa vakuuttavan kuvan siitä, miten kärsivällinen varautuminen otolliseen hetkeen palkittiin ja Viron itsenäisyys palautettiin.

Meren uran huippukohtia oli kaksi momenttia, joihin hän vaikutti ratkaisevasti ja jotka samalla olivat ratkaisevia Viron kohtalon kannalta. Niiden perusteella syntyy väkisin kuva myyttisestä pelastajasankarista.

Ensimmäinen momentti oli Viron irtautuminen itsenäiseksi elokuussa 1991. Meri kuvaa tapausten kulkua: ”Oli onni, että satuin olemaan Helsingissä [...] Minulle oli selvää, että oikea hetki oli koittanut. [...] sitä oli käytettävä irtirihtaisuun Neuvostoliitosta...”

Toinen momentti oli kesällä 1994, kun Meri Viron presidenttinä taivutti Kremlissä presidentti Jeltsinin myöntymään venäläisten miehitysjoukkojen pikaiseen vetäytymiseen. Meri kuvaa, miten

käännekohtaksi tuli vastahakoisen ja pahantuulisen Jeltsinin lepyttäminen: ”Minulla ei ollut mitään suunnitelmaa, [mutta] puhuin puhumistani, kunnes Jeltsin alkoi hymyillä, jatkoin puhumista, ja jää alkoi vähitellen sulaa. Silloin ajattelin, että [...] nyt on aika korjata viimeinen este ja ongelma...”

Kun olin Mereni lukenut, vuoroon tuli Päivi Kososen uutuus *Isokrateesta Augustinukseen. Johdatus antiikin omaelämäkerralliseen tutkimukseen* (Athena 2007, ks. myös arvostelu tässä ja ilmeystyksenomaiseen oivallukseen tai koko tietoisuuden muuttavaan tapahtumankulun kuvaukseen. Esimerkkinä muistelijan tavasta esittää itsensä luonteesti tilanteen vaatimana pelastajasankarina on Demostheneen huipennus: ”Sellaisena miehenä, jota tilanne vaati, minä tuona päivänä näytettyädyin ja astuin esiin...”

Tällaisiin tapauksiin soveltuu *epifaniakohtan* käsite. Sillä viitataan tekstianalyysissä Vapahtajan ilmentymisen kaltaiseen äkilliseen ja ilmeystyksenomaiseen oivallukseen tai koko tietoisuuden muuttavaan tapahtumankulun kuvaukseen. Esimerkkinä muistelijan tavasta esittää itsensä luonteesti tilanteen vaatimana pelastajasankarina on Demostheneen huipennus: ”Sellaisena miehenä, jota tilanne vaati, minä tuona päivänä näytettyädyin ja astuin esiin...”

Tämähän on kuin suoraan Meren muistelmista! Korostan kuitenkin, että tämä yhteys tuhansia vuosia vanhoihin kaavoihin ei mitenkään alenna ansaittua ihailua Meren neuvokasta toimintaa kohtaan. Olemmehan hänen aikalaisiaan ja silminnäkijöitä, ja toiseksi, aina kun vähän pintaa raaputtaa, alta paljastuu pitempi aikaperspektiivi: näin on ollut, ja näin voi olla nytkin, mutta myös muutos on mahdollista. Juuri tähän liittyy eräs toinen Meri-kokemukseni lähes kolmen vuosikymmenen takaa.

Erinäisten sattumusten summuna minusta tuli vuoden 1980 alusta *Kulttuurivihkojen*, taistelevan kulttuurilehden, päätoimittaja. Tartuin toimeen, otin esiin Ö-mapin ja törmäsin Lennart Meren haastattelun. Vihaisista reunamerkinnoistä saattoi päätellä hylkäyksen perusteet. Portinvartijana oli ollut tosi tarkka puristi, joka heti näki mistä kenkä puristi.

Vaikka Meri puhuikin *understatement*-tasolla, hänen viestinsä oli harvinaisen selvä: ihmiskunnan historia opettaa, että vallitseva tilanne ei ole ikuinen *status quo*. Kulttuurikonfliktien muodot ovat vaihtelevat ja vaihtelevat vastakin, ”koska se on kehityksen dialektiikka. On mahdollonta ajatella, että jonakin hetkenä vallitsisi ideaalikkulttuurin malli [joka] vallitsisi sitten ikuisuuden; se olisi kulttuurin kuolema.”

Näin tämä suotuisaa tilaisuutta vaaniva inkkari (eli neuvostovastainen kosmopoliittinen nationalisti) viestitti tulevaisuudenuskoaan ja samalla epäuskoaan vallitsevaan järjestykseen.

Palatkaamme alkuun. Nähtäväksi jää, miten Paavo Lipponen selviytyy epifaniakohtauksistaan. Onnistuuko hän antamaan itsestään vaatimattoman kuvan Kaarle Suuren veroisena hallitsijana?

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja kustannustoimittaja, joka sattuman julmasta oikusta toimittaa tätä lehteä muuttaman numeron.